

DEBATT

LÖNER OCH INFLATION

Av civilingenjör OSCAR LUNDQVIST

I vad som allmänt troddes vara slutskedet för årets avtalsförhandlingar framträdde finansministern och riksbankschefen var för sig med allvarliga maningar till parterna att icke avtala så stora löneökningar att följden skulle bli en inflatorisk prisstegring. I motsatt fall skulle statsmakterna och riksbanken icke töva att tillgripa motåtgärder. Någon siffra för vilken löneökning som kunde tolereras angavs dock icke.

Varken herr Sträng eller herr Åsbrink lämnade klart besked om vilka motåtgärder som kunde komma i fråga, men eftersom beskattningen ligger inom herr Strängs gebit, kan det tas för givet, att vad han avsåg var skattepolitiska åtgärder. Han yttrade sig också i den riktningen, fast i vaga ordalag. Härom är att säga, att en metod att använda skattepolitiken i inflationsdämpande — eller ens konjunkturstyrande — syfte innebär att tillägga skattepolitiken en uppgift, som den icke har och icke heller skall ha. Skattepolitiken skall gå ut på att tillföra staten erforderliga medel för täckande av dess utgifter, detta och ingenting annat. Till detta kommer att en skatteskärpning torde vara den sämsta tänkbara metoden att dämpa lönekrav och inflation. Herr Sträng måste nog samt veta, att en skatteskärpning, som på ett eller annat sätt drabbar löntagarna, så gott som ofelbart utlöser och högre lönekrav.

För herr Åsbrinks vidkommande

kan man vara lika övertygad om att vad han hade i tankarna var införandet av skärpta restriktioner för de enskilda bankernas kreditgivning och medelsplacering i övrigt. Vid bedömandet av sådana åtgärder bör man hålla i minnet att ännu så länge har en enskild medborgare här i landet en av ingen bestridd rätt att använda sina på lagligt sätt förvärvade och efter skatt behållna riksbankssedlar så som han finner för gott. Men anlitar han en bank för att genom dennas förmedling göra sina pengar räntebärande, då träder herr Åsbrink till och vill förmäna honom denna hans rätt. Vare sig herr Åsbrink härvidlag har lagen på sin sida eller icke är ett sådant hans ingripande lika horribelt.

Herr Åsbrink påbördar de enskilda bankerna, att de varit för frikostiga med krediter till näringslivet — bankkrediter till staten bekymrar honom på intet sätt — och han menar, att denna för stora kreditgivning befordrat den inflatoriska utvecklingen. Har herr Åsbrink rätt i denna sin anklagelse mot bankerna, d. v. s. ha dessa verkligen lämnat för stora krediter, så finns det endast en förklaring till missförhållandet, en högst naturlig förklaring: det har funnits för mycket pengar ute på marknaden. Eftersom nu alla pengar komma ifrån riksbanken bör herr Åsbrink i första hand ta sig själv i upptuktelse. Är sedelutgivningen rätt anpassad till de föreliggande behoven av betalningsmedel, vilket

är riksbankens uppgift att se till, då ha de enskilda bankerna inga möjligheter att lämna för stora krediter, detta av det enkla skälet att de då sakna medel därtill.

Hur riksbanken, alltså herr Åsbrink själv och hans föregångare, skött denna del av sin penningvårdande uppgift torde rätt klart framgå av följande siffror. År 1938, då samhällsbalans var rådande, uppgick den utelöpande sedelmängden till i runt tal 1,2 miljarder. Antar man, säkert i överkant, att produktionsvolymen — alltså ej den i det sänkta penningvärdet mätta produktionen — stigit till den dubbla, så skulle i dag ett sedelomlopp om 2,4 miljarder vara mer än tillräckligt för att trygga avsättningen. Jämför med detta att sedelmängden i dag uppgår till över 7 miljarder!

Av de gjorda uttalandena framgår tydligt att både herr Sträng och herr Åsbrink äro väl medvetna om att det finns ett intimt samband mellan löneökningar och inflation. Detta förklarar deras nu uttryckta oro. I och för sig är det glädjande för alla vänner av ett fast penningvärde, att de nått fram till denna insikt. Men glädjen grumlas av att båda tyvärr synas vara behärskade av den uppfattningen, med emfas hävdad speciellt av herr Geijer i LO, att en löneökning i takt med produktionsökningen icke är inflationsdrivande. De mena, att om produktionsvolymen ökar, så kan därmed den allmänna levnadsstandardens höjas, och att den enda vägen för löntagarna att få sin beskärda del av denna standardhöjning går över löneökningar. Detta är en mening, som vid första och oreflekterade betraktande låter bestickande riktig: den omfattas också nära nog allmänt. Icke förty är meningen grundfalsk, något som utvecklingen här hemma blott allt för tydligt visat.

Till sin första del innehåller meningen onekligen ett ganska stort mått

av sanning. Det är ju alldeles självklart, att, om produktionen ökas, så kan den allmänna levnadsstandardens höjas, men detta blott under den oeftergivliga förutsättningen att produktionsvolymen ökats hastigare än som svarar mot den samtidiga ökningen i folkmängd. Föreligger icke denna förutsättning, måste en genom löneökningar möjliggjord standardhöjning för en grupp medborgare ovillkorligen leda till att andra medborgare tvingas ned till en lägre standard.

Nu är det ett faktum att produktionsvolymen ökats vida hastigare än folkmängden. För en produktionsökning av detta slag finnas endast två förutsättningar: endera ökade arbetsinsatser från de anställdas sida eller rationalisering av produktionen. Det första alternativet saknar i vår tid av ständiga förkortningar av arbetstiden all aktualitet och kan därför lämnas därhän. Återstår rationaliseringen som grundval för produktionsökningen. Ingen tvekan torde heller råda om att det är den fortskridande rationaliseringen här hemma som möjliggjort produktionsökningen.

Med rationalisering — verklig — menas, att man genom att tillämpa nya arbetsmetoder utvinner en ökad produktvolym med insättande av samma arbetskraft som förut. Rationaliseringen medför alltså sänkta realkostnader, tagande i anspråk av en mindre mängd arbetsinsatser per enhet av den tillverkade varan. Vid utebliven inflation bör, rättare sagt skall, det utåt synliga resultatet härav vara en prissänkning på den framställda produkten. Genom denna prissänkning bli alla medborgare, löntagare eller icke löntagare, delaktiga av produktionsökningens välsignelser och de bli detta utan någon som helst lönehöjning.

Uteblir en prissänkning — fortfarande vid utebliven inflation — så kan man i ena fallet, d. v. s. det där

ingen kostnadsbesparing uppnåtts, icke tala om någon verklig rationalisering. I det andra fallet ha de anställda vid företaget eller företagsledningen själv tagit ut ökad och därmed inflatorisk ersättning för sina arbetsinsatser. De ha inlett en inflationsprocess, tills vidare begränsad till företaget i fråga. (Här bortses från att det vid en rationalisering ofta förekommer att en del anställda sättas till högre kvalificerade arbetsuppgifter, väl motiverande en högre ersättning. Detta förhållande torde åtminstone till en del förklara vad som kallas löneglidning.)

Vinsten i ökad produktionsmängd vid en genomförd rationalisering kan bli avsevärd, men den vinstökning i kronor, som kan möjliggöra en prissänkning, håller sig inom mycket snärvare gränser. Först måste nämligen räntor och amortering betalas för det ofta högst betydande investeringskapital som måste insättas för att kunna genomföra rationaliseringen. Kan ett företag uppnå en prissänkning om 10 %, så får detta betraktas som ett synnerligen gott resultat. Om man nu tror, så som de förut nämnda herrarna, att en sådan prissänkning vid det fåtal företag, som samtidigt genomfört en rationalisering, skall kunna kompensera de prishöjningar som vid en generell löneökning framtingas i alla övriga företag — så att den genomsnittliga prisnivån blir oförändrad — då misstar man sig kapitalt. Tesen att lönerna utan risk för inflation kunna höjas i takt med en produktionsstegring är falsk.

Egentligen ligger denna tesens falskhet i öppen dag. Det står utan vidare klart att vid en generell löneökning blir det massor av löntagare, säkert mer än 99,9 % av dem, som få mera betalt i pengar för sina oförändrade insatser. Detta betyder, att löngivarna erhålla mindre valuta — i arbetsinsatser — för sina lönekronor. När sedan

de oundvikliga prisstegringarna sätta in få alla köpare av varor en mindre varumängd för varje sin köpkrona. Men just detta är inflation, detta att man erhåller mindre valuta för penningheten. Här bör man noga hålla klart för sig att det icke, så som många tro, är prisstegringarna som äro inflation. De är det utåt skönjbara tecknet på en inflation som redan i och med löneökningarna är för handen.

När man talar om produktionsökningen som ständigt fortgående är det en mycket viktig omständighet, som synes vara helt förbisedd. Totalproduktionen mätes i pengar, icke i volym, men i pengar med ett ständigt fallande värde. En viss del av den produktionsökning, som man anser sig ha kunnat statistiskt konstatera, är därför rent fiktiv, framkommen genom att man mätt produktionsmängden med ett mindre mått. Tar man sedan, så som skett och sker hos oss, denna fiktiva produktionsökning till intäkt för en generell löneökning, då har man råkat in i en spiralrörelse löner-priser, på vilken det ej finnes något slut.

Man söker här hemma trösta sig med att inflationen i Sverige under de senare åren framskridit tämligen långsamt och att det, om den fortsätter i denna långsamma takt, kommer att dröja länge innan kronans värde sjunkit mera avsevärt. Detta är den sortens trösterika förkunnelse, som ej bör få förvilliga omdömet om vad som verkligen sker. Ty uppenbart är väl ändock att en ständigt fortskridande inflation, om också i långsam takt, måste ända i penningvärdets totala förintelse. Sedan står det envar fritt att ha sin egen mening, huruvida takten för inflationen varit långsam eller snabb. I realiteten har takten varit sådan att värdet på den svenska kronan sedan föråret 1939 sjunkit med något mellan 70 och 75 %.

Vill man undgå inflation, något som

åtminstone officiellt fortfarande står på regeringens program, gäller det därför att med tjänliga medel förhindra alla sådana löneökningar, som ej äro fullt motiverade genom ökade eller mervärda prestationer från löntagarnas sida. Ett enkelt och effektivt medel att nå detta mål är att efter en genomdriven generell lönehöjning icke öka den utelöpande sedelmängden. Inom ramen för den sålunda oförändrade fria köpkraften går det ej att till de genom löneökningarna framtvingade högre priserna få avsättning på hemmamarknaden för en oförändrad produktionsvolym. Samtidigt försvåras exporten, detta såvida man inte är förnuftig nog att höja kurserna på utlandsvalutor, åtminstone temporärt, eller tills man fått se utvecklingen av penningvärdet i andra länder. Priserna på importvaror kommer då att stiga lika mycket som de inhemska priserna.

Inom produktionen torde man vara väl medveten om att vid en oförändrad sedelförsörjning leder en löneökning med ty åtföljande prishöjningar till en volymmässigt minskad avsättning, därmed till driftsinskränkningar och friställande av arbetskraft. Ett stillsamt men bestämt besked från herr Åsbrinks sida, utan vidhängande hot om åtgärder, hade därför varit väl på sin plats och ägnat att få producenternas motstånd mot löneökningar att hårdna. Om herr Geijer ännu icke inser de ovan nämnda konsekvenserna av sin lönepolitik, så hör han genom egna erfarenheter bringas till insikt om hur kortsynt hans politik är och hur skadlig för hans egna kommittenter. Faktiskt förhåller det sig så att hotet mot den fulla sysselsättningen i främsta rummet kommer från LO. Lika faktiskt är det att i inflationsdramat är det herr Geijer som spelar den elake gossen Rudas roll.

De i inledningen nämnda uttalandena, herr Strängs och Åsbrinks, ut-

löste ett våldsamt vredesutbrott från herr Geijers sida. Staten skall icke, sade han, lägga sig parternas avtalsförhandlingar eller i samband med dessa företaga sig några åtgärder. Häri har herr Geijer mera rätt än vad han själv torde vara medveten om. Staten skall ingalunda företaga några åtgärder, tvärtom skall den underlåta åtgärder och framförallt skall den underlåta att öka den utelöpande sedelmängden.

Självfallet är riksbanken i sin fulla rätt att tillämpa restriktioner i fråga om sin egen kreditgivning till bankerna vid sådana tillfällen då dessas likviditet är hårt ansträngd, såsom vid skatteuppbörder och vid andra tidpunkter då stora remitteringar korsa varandra. Även kan riksbanken efter eget skön utmäta straffränta för sådana lån, som den till äventyrs beviljar. Sådana tillfälliga (observera tillfälliga!) försträckningar till bankerna äro emellertid lika riskfria för penningvärdet, som det är riskfritt för landets energiförsörjning om ett vattenkraftverk tillåter överuttag av energi under vissa tider av dygnet eller under kortare tidsperioder, om blott dessa överuttag kompenseras genom underuttag under andra delar av dygnet eller under närliggande tidsperioder. En vägran från riksbankens sida att tillgodose sådana tillfälliga extra behov av betalningsmedel skulle utsätta näringslivet för lika farliga som onödiga skadeverkningar.

Slutligen skall sägas att risken för en storkonflikt för den händelse arbetsgivareföreningen hade vägrat att gå med på några generella löneökningar torde vara minimal om ens någon. Båda parterna ha visserligen mycket betydande kampfonder, men dessa fonder äro förnuftigt nog placerade i realvärden och sålunda bundna. Allra minst under en storkonflikt lär det vara möjligt att på öppna marknaden omsätta dessa realvärden i kontanta

medel. Enda möjligheten att få erforderliga kontanta medel är att riksbanken försträcker — självfallet båda parterna — med kontanta lån mot säkerhet i deras realvärden, därmed skapande en högst säregen situation.

En begränsad konflikt torde däremot båda parterna kunna finansiera med tillgängliga kontanta medel och inkommande avgifter. Även en delkonflikt leder emellertid till produktions-

minskning. Rimligtvis bör denna föranleda herr Geijer att rikta en framställning till arbetsgivareföreningen att sänka alla arbetslöner. Ur det allmännas synpunkt vore detta givetvis renagalenskapen, men för herr Geijers vidkommande skulle framställningen endast vittna om konsekvens, om ett vidblivande av en sedan långt tillbaka intagen ståndpunkt till förhållandet mellan produktion och löner.